

Posudek bakalářské práce Jana Prchala *My a oni: O centričnosti v literatuře*

(Posudek vedoucího bakalářské práce, FF UK, program Český jazyk a literatura)

Jan Prchal si pro svou bakalářskou práci zvolil vynalézavě vymezené, ale současně široké a náročné téma, které bych označil jako problém sociální regulace literatury (k autorově vlastní terminologii viz níže). Práci rozvrhl do dvou základních oddílů, přičemž ten první obsahuje obecné úvahy o vztahu společnosti, politiky a literatury a povaze cenzury, druhý je pak věnován zevrubnému komentování objeveného archivního materiálu – lektorských posudků rukopisů Vladimíra Párala a Miroslava Floriana. Tito dva autoři současně slouží jako pars pro toto, v němž se propojují teoretické úvahy s praktickými analýzami – zde nikoli textů literárních, ale kritických (Jan Prchal se ovšem průběžně věnuje i samotným literárním dílům obou autorů, tak jak to kontext vyžaduje). Jak je zřejmé, celkový koncept se svou náročností pohybuje na hranici toho, co je možné od bakalářské práce očekávat. Projevuje se to i na délce textu, čítajícího přes 150 normostran (přičemž výsledný tvar vznikl krácením textu ještě o něco delšího). V tomto světle, domnívám se, je také nutné předloženou práci posuzovat. Ocenit je zapotřebí odvážnost koncepce a značnou pracnost jejího realizování; současně se však nelze vyhnout kritickým komentářům k tomu, jak byl tento plán naplněn.

V úvodní kapitole Jan Prchal představuje své soupeřivé pojetí literatury, kterou dle jeho tvrzení není možné oddělovat od dalších oblastí společenského života, zejména politiky. Otázka dominance a podřízenosti (a zápasů o ni) je zde uchopena titulní opozicí centra a periferie, odkazující zejména k myšlení Jurije Lotmana; tento teoretik zůstává také hlavní průběžnou teoretickou referencí, jakkoli jde spíše o jakousi „záštitu“ než o konkrétnější aplikaci či rozpracování jeho konceptů. V následujících kapitolách se tento obraz dále rozvíjí, přibývají pojmy statika a dynamika, exploze, paradigma (přisouzené ovšem – na rozdíl od Thomase Kuhna – společnosti jako celku, a nikoli vývoji vědeckého bádání, což by si žádalo objasnění), stále spíše formou zmínek a na značné úrovni obecnosti.

Jan Prchal sociální regulaci literatury zahrnuje pod pojem cenzura, a aby zdůraznil, že cenzura se netýká jen vybraných období (tradiční monarchie, diktatury atd.), ale je všudypřítomná (s čímž lze souhlasit – ovšem vyvstává pak otázka vhodnosti termínu „cenzura“, který tím vzhledem ke svým četným velmi konkrétním historickým podobám ztrácí na určitosti), přichází s označením „eternální cenzura“. Cenzuru definuje následovně: „Cenzurovat znamená hodnotit, vybírat a měnit [...] literární díla a jejich části, aby vyhovovala světonázoru hodnotitele-cenzora nebo jeho zájmové skupiny“ (s. 20). V této pasáži se autor odvolává na heslo ve *Slovníku literární teorie* (2. vyd. 1984) od Štěpána Vlašína, což je vzhledem k dobovému kontextu vzniku této publikace nepříliš vhodné: tento kontext by bylo zapotřebí přinejmenším zmínit; druhým problémem je stručnost hesla – mnohem adekvátnější by bylo definičně vyjít z poměrně značné řady titulů, které v češtině na téma cenzury a

sociální regulace literatury v poslední době vyšly, v čele s dvojdílným opusem *V obecném zájmu* (2015). Je ovšem třeba dodat, že Jan Prchal tyto tituly zmiňuje a příležitostně na ně i odkazuje. Jako typy cenzury uvádí autocenzuru, cenzuru redakční, kritiku a cenzuru distribuční (s. 25–29). Za nejvlivnější přitom považuje cenzuru distribuční; naopak státní cenzura ve své institucionalizované podobě, jak ji v posledních zhruba 250 letech popisuje zmiňovaná publikace, chybí.

Pokud jde o celkovou myšlenkovou i formulační úroveň teoretické části, stojí si text dobře. Problém spočívá v šíři problematiky, vměstnané zde na dvacet stran. I při nejlepší vůli zůstávají teoretické teze do jisté míry vágní, neprokreslené a neukotvené v konkrétních historických praxích. Zastavím se ještě u dvou problémů, které považuji za zásadní:

1. Otázka přesnějšího modelu vztahu politiky a literatury, tj. problém literární autonomie a politické (světonázorové...) heteronomie. Lze skutečně strukturovat literární pole (pomineme-li křížení Bourdieuovy a Lotmanovy terminologie) na základě kritéria společenského mocenského centra a mocenské periferie? Tento aspekt – jakkoli se k němu Jan Prchal ve své práci na mnoha místech, a mnohdy trefně vyjadřuje – je problémem, který zůstává nedořešen. S tím souvisí otázka hodnocení: Jak popsat různé hodnotové aspekty textů – hodnotu estetickou, hodnotu světonázorovou / ideologickou... – a jak modelovat jejich vzájemný vztah? Dle výkladu by se zdálo, že ta první je druhé podřízena, což ale není příliš uspokojivé vysvětlení. Jedná se nicméně o obtížné otázky, jejichž řešení – či jeho návrh – přesahuje možnosti bakalářské práce. Janu Prchalovi je každopádně třeba přiznat, že nepřejímá nějaké „hotové“ řešení, ale pokouší se o živé myšlení.

2. S tím souvisí druhý bod: vhodnější strategií než přicházet s novou terminologií by v dané situaci bylo vyjít ve větší míře z již existující literatury a na základě konfrontace s ní prohlubovat pojetí vlastní, třeba i polemickým způsobem.

Druhý, mnohem rozsáhlejší oddíl bakalářské práce představuje analytická část soustředěná na dva zvolené autory, Vladimíra Párala a Miroslava Floriana. Volba těchto dvou autorských osobností – vzhledem k jejich pozici a trajektorii od počátku jejich literární dráhy do 90. let, resp. takřka do současnosti (Páral) – skýtá značný prostor pro analýzu vztahu literatury a společenského kontextu včetně aspektů politických. Jan Prchal nejprve stručně charakterizuje svou metodu a následně načrtává biogramy a charakteristiky tvorby obou autorů. Biogramy se vyznačují publicistickou zkratkou, dílo obou autorů je pak představeno s využitím relevantní sekundární literatury.

Poté přichází na řadu část, která tvoří jádro bakalářské práce: analýza lektorských posudků vypracovaných v souvislosti s vydáváním textů obou autorů v nakladatelství Československý spisovatel (archiv nakladatelství je v současnosti umístěn v LA PNP). Jan Prchal si dal nemalou práci s tím, posudky analyzovat, okomentovat a zapojit do celkového rámce jeho pohledu na vztah literatury a politiky, resp. mocenského centra a periferie. V případě Párala jde o posudky deseti, u Floriana

patnácti titulů. Rétorická analýza posudků na pozadí rekonstrukce dobové redakční praxe upomíná na metodu kritické analýzy diskurzu, kterou využil Petr Andreas v knize *Vybírat a posuzovat* (2016; Jan Prchal na ni několikrát odkazuje). Recenzní praxe je zde představena jako funkční praktika v rámci dobového literárního pole. Intencí takto pojaté diskurzivní analýzy posudků v bakalářské práci je rovněž jisté narušení představy o „meznících“, v jejichž kontextu se praxe typu psaní posudků údajně měnily (po roce 1968, pro roce 1989): tvorba autorů je zde představena spíše ve své kontinuální vnitřní logice napříč těmito mezníky a stejně tak redakční posuzování jejich titulů. Jan Prchal též zlomy v tvorbě Párala a Floriana spatřuje příznačně před rokem 1989; jejich pozice v literárním poli a celkově v české kultuře pro roce 1989 byla podle něho dána jednak právě interní logikou vývoje jejich tvorby (zejm. Páral), jednak všeobecnou (po)transformační nechtí k „režimním“ autorům (Florian a mnichovská vydání jeho sbírek po roce 1989). Ačkoliv si Jan Prchal od obou autorů udržuje relativní badatelský odstup, přesto lze v jeho práci místy postřehnout efekt zjednodušujícího „přepólování“, vyznačujícího se jistou romantizací představitelů oficiální literatury 70. a 80. let. Pečlivá analýza posudků a často velmi trefné komentáře – na pozadí celku tvorby obou autorů a jejího vývoje – každopádně představuje zdařilou složku bakalářské práce Jana Prchala. Ještě dvě obecné poznámky k celku práce:

1. Vymezení centra a periferie: Je otázka, co vlastně určuje „centralitu“ nebo „perifernost“ určitého literárního textu nebo autora. Podle Pierra Bourdieua jsou „centrem“ literárního pole ty texty a ti autoři, kteří jsou nejvíce ceněni podle čistě literárních kritérií. V daném období vývoje české literatury však dochází k vícečetné heteronomizaci literárního pole, situace se komplikuje... Opravdu však o centralitě rozhoduje mocenská situovanost v rámci oficiální literatury, jak naznačuje Jan Prchal, anebo zde existuje přinejmenším více center? (Velká část autorů, kteří měli v 60. let největší úspěch u kritiky, resp. i čtenářů, se přesouvá do samizdatového oběhu, dále je zde literatura exilová atd.)
2. Explicitně na s. 35 a v různé podobě na mnoha jiných místech Jan Prchal pojednává o strategiích spisovatelů ve sledovaném období. Opravdu se dá říci, že být „režimním“ autorem znamenalo buď zápal pro budování socialismu, anebo oportunismus? Nejde o mnohorovinný fenomén, na němž se podílí řada aspektů a intencí, včetně těch existenčních, charakterových apod.? A obecněji: Mají autoři jakožto aktéři literárního pole zřetelné povědomí o motivacích svých voleb a intencí, anebo je jejich jednání – tak jako jednání ostatních aktérů – vedeno různými typy pohnutek nestejně míry záměrnosti, uvědomění, jakož i transparentnosti pro badatele, který se jimi zabývá? (Netřeba zdůrazňovat, že řešení této otázky je zapeklým úkolem literární sociologie a historie.)

Z hlediska své struktury a úrovně konceptuální i formulační je bakalářská práce Jana Prchala textem kvalitním. Občasně se v ní nicméně vyskytnou publicisticky narušující plynulost odborného stylu, a samy o sobě nic nepřinášející. Příklady: „Poslední instancí, která sice nemá ‚právo první noci‘, zato má právo – abych tak řekl – ‚posledního výstřelu‘, je kritika [...]“ (s. 27); „Máme na mysli

Kunderovy „symfonie“, jak rád obdivně nazývá vlastní díla“ (s. 43, poznámka pod čarou); „Jenže dnes je zřejmé, že každý jedinec odpovídá sám za sebe a za své duševní, duchovní, rodinné, vědomostní i praktické schopnosti a dovednosti, a proto za případnou ubohost svého života nese odpovědnost jen jedinec jakožto individuum“ (sic!; s. 130). Práce také obsahuje jisté množství formulačních neobratností a mluvnických i pravopisných chyb. Celkově je však text napsán velmi kultivovaně.

Jak jsem již uvedl, bakalářská práce Jana Prchala je co do svého cíle náročně a velkoryse koncipovaná a co do realizace tohoto cíle poněkud rozporuplná: teoretické problémy by bylo třeba hlouběji a konkrétněji promyslet a ve větší míře se vyrovnat s existující literaturou k tématu. Oddíl věnovaný konkrétním analýzám posudků je přesvědčivý, jakkoli i zde by bylo zapotřebí více propracovat vazbu na teoretický rámec. Celkově však Jan Prchal svou bakalářskou práci podal pozoruhodný výkon, který je třeba ocenit.

Práci Jana Prchala proto **doporučuji k obhajobě** a navrhuji hodnocení **výborně**.

V Praze 2. 6. 2020

Mgr. Josef Šebek, Ph.D.